

Zápis z obhajoby disertační práce

Studentka: Mgr. Anna Christou
ID studia: 289192
Studijní program: Filologie
Studijní obor: Český jazyk
Název práce: „Žena v českém tradičním obrazu světa. Etnolingvistická studie“
Jazyk práce: čeština
Jazyk obhajoby: čeština
Školitel: doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Oponenti: prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
doc. PhDr. Iva Nebeská, CSc.
Datum obhajoby: 21. 1. 2019
Místo obhajoby: FF UK, nám. Jana Palacha 2, Praha 1, týmová studovna
Termín: řádný
Předseda komise: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.
Členové komise: doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc.
doc. PhDr. Jiří Homoláč, CSc.
prof. PhDr. Alena Macurová, CSc.
doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.

Přítomní: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc. (předseda komise), doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., doc. PhDr. Jiří Homoláč, CSc., prof. PhDr. Alena Macurová, CSc., doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D. (členové komise), doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D. (školitelka), prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc., doc. PhDr. Iva Nebeská, CSc. (oponentky), Mgr. Lucie Šťastná (zapisovatelka), Lenka Nebeská (veřejnost)

14:03 Předseda komise prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., zahájil obhajobu, představil sebe a přítomné členy komise a obě přítomné oponentky. Přítomným pak představil studentku Mgr. Annu Christou.

14:05 Školitelka doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D., seznámila přítomné stručně se svým hodnocením studentčina studia a její disertační práce, které uvedla ve svém písemném vyjádření. Kladně zhodnotila průběh celého studia a shrnula dosavadní odbornou činnost studentky, vyzdvihla především její odbornou vyzrállost. Uvedla, že studentka pracovala po celou dobu studia výborně, i přes náročné pracovní a později i rodinné vytížení. Stručně popsala charakter a přínosy disertační práce, kterou navrhla publikovat. Disertační práci doporučila k obhajobě s předběžným hodnocením „prospěla“.

14:10 Předseda komise prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., předal slovo studentce Mgr. Anně Christou, která formou powerpointové prezentace seznámila přítomné s tezemi své disertační práce.

Studentka se ve své disertační práci zabírala tématem ženy v českém tradičním obrazu světa, přičemž teoreticky a metodologicky navázala na práce polské lublinské školy a její české větve. Zmínila, že k tématu disertační práce ji dovedl její dlouhodobý odborný zájem, tématu ženy v jazykovém obrazu světa byla věnována i její diplomová práce (2009). Charakterizovala některé klíčové pojmy etnolingvistiky (jazykový obraz světa, stereotyp, jazykový profil) a zdůraznila mezioborovost tématu (téma se dotýká také genderových studií, kulturní historie, sociologie atp.). Dále shrnula nejdůležitější odbornou literaturu, ze které vycházela, a uvedla prameny, z nichž čerpala – jde o frazeologické slovníky, texty lidových písní, drobné folklorní žánry, klasickou českou literaturu (19. a počátek 20. století). Disertační práce je strukturována do sedmi kapitol, které studentka stručně popsala. Hlavní výzkumné kapitoly se zabývají čtyřmi polohami ženy v tradičním českém obrazu světa, je to mladá dívka (panna), manželka, matka a stará žena. Pátá výzkumná kapitola se věnuje ženskému tělu. Kapitola zaměřenou na obraz mladé dívky (panny) vyložila studentka podrobněji. Typické atributy připisované mladé dívce jsou dle sebraného materiálu např. krása, čilost, zdraví, panenství, stydlivost, plachost, nezkušenost; významným bodem je výchova dívky k manželství (negativní vnímání staré panny, neprovdané ženy), dívka je vnímána jako budoucí nevěsta (svatbou dochází k přerodu dívky v ženu, dívka získává novou společenskou roli manželky a matky).

Závěrem studentka shrnula strukturu obrazu/stereotypu ženy a jeho profilů. Výsledkem jsou tři profily spojené s ženou: profil vzhledu, profil role/funkce, profil věku. Žena vystupuje ve čtyřech polohách, přičemž dvě jsou podle studentky centrální a odpovídají ženě v plodném věku (matka, manželka), a dvě periferní (dívka, stará žena). Na úplný závěr studentka upozornila na dynamičnost jazykového obrazu světa, obraz ženy by se v současném kontextu jistě od tradičního odlišoval, tradiční obraz je však v kultuře stále někde uložen.

14:25 Oponentka prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc., seznámila přítomné s hlavními body svého posudku a se závěrem, že doporučuje předloženou disertační práci k obhajobě.

Uvedla, že práce je zajímavá nejen z lingvistického hlediska, působí dynamicky a vyváženě, má promyšlenou strukturu. Tematicky se podle ní dotýká i obrazu muže a významnou roli hraje především tělo ženy. Zajímavá by podle ní mohla být i podrobnější podkapitola o svobodných matkách a nemanželských dětech, jichž se studentka dotkla spíše jen okrajově, a případné využití některých prací Daniely Tinkové vztahujících se k dějinám těla, či příruček určených porodním babám.

Oponentka položila studentce tyto otázky:

1. Jakou podobu měla v tradičním obrazu světa porodní bába?
2. Lze skutečně souhlasit s tvrzením Simone de Beauvoir, že „ujarvení [manželky] je tím tvrdší, čím větší má manžel majetek“? (s. 50)

14:30 Oponentka doc. PhDr. Iva Nebeská, CSc., seznámila přítomné s hlavními body svého posudku a se závěrem, že doporučuje předloženou disertační práci k obhajobě.

Oponentka shrnula přínosy disertační práce. Práce je podle ní dobře koncipována, je podrobná, zvolené téma má sice tendenci se rozrůstat do šířky, avšak autorka se tím nenechala strhnout a přitom neopomněla něco podstatného. Tradiční obraz ženy podle oponentky vychází z patriarchálního modelu uvažování o světě, nicméně područí ženy naznačené v práci chápe spíše jako náš současný pohled na tradiční postavení ženy. Upozornila na výrazné spojení obrazu ženy s domovem.

Oponentka položila studentce tyto otázky:

1. Lze chápat domov, s nímž bývá žena také často spojována, jako sémantický prvek vystupující do popředí? Jde tedy o to, zda kromě uvedených tří profilů nemůže být součástí obrazu ženy i profil lokalizace.
2. Jaké další polohy ženy zůstávají v pozadí? Např. šlechtičny, placená síla (chůvy, služky, komorné, kuchařky), neprovdané sestry, dcery, ženy na okraji společnosti (žebračky) atd.

14:40 Studentka reagovala na vyjádření školitelky a posudky oponentek. Podklady k odpovědím na položené otázky měla připravené na powerpointových slidech. Nejprve se věnovala obrazu porodní babičky, která v tradičním obrazu vykonávala roli pomocnice a v češtině je spojena zejména se starými a zkušenými ženami (nemusí to být stejně ve všech jazycích). Porodní bába je také pečlivá pomocnice a ošetřovatelka (sloveso *habiti* – něco cenného pečlivě ošetřovat), některá další spojení odkazují na její pracovní náplň (např. *pupkořezná bába*, *přísežná bába*), úkolem porodních babiček bylo též vykonávání různých rituálů (např. první koupel dítěte). S negativní polohou je spojen výraz *andělíčkářka* (žena provádějící potraty). Studentka odkázala na kapitolu Jana Duška „Obraz porodní báby ve střední češtině“ v *Horizontech kognitivně-kulturní lingvistiky II* (v tisku).

K druhé otázce prof. Lenderové (Simone de Beauvoir: *Druhé pohlaví*) studentka uvedla, že autorka zde vyjadřuje nějaký svůj názor, ideologii, je tedy nutné to tímto způsobem také pojímat.

Jako protiváhu uvedla frazém *při velikém věnu, poslouchej muži ženu* (majetek je pojímán jako důležitější než pohlaví).

K otázce doc. Nebeské, zda by mohla být lokalizace vnímána jako čtvrtý profil ženy, studentka uvedla, že ano, ovšem nebyl by podle ní pravděpodobně centrální a nepodílel by se tolik na struktuře stereotypu. Uplatňuje se podle ní zejména u stereotypu manželky a matky, které jsou s domovem spojovány především. Tato otázka by si podle ní však zasloužila podrobnější výzkum.

Následovala úvaha o tom, co zůstalo na periferii (např. služby, chůvy atd.). Studentka uvedla, že problematické je především vymezení materiálu pro takto široké téma. Obraz šlechtičny by např. narážel na nedostatek českého materiálu, obraz děvečky či služby může být velmi podobný obrazu mladé dívky. Jazykový obraz světa je podle ní nutně výběrový, nelze pojmout vše.

14:50 Předseda komise zahájil diskusi.

Do diskuse se nejprve přihlásila doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D., s otázkou, kdy se o dítěti ženského pohlaví začne říkat, že je to žena, a kdy dochází k přerodu z holčičky v dívku. Studentka odpověděla, že uvažovala o zahrnutí kapitoly o holčičce do disertační práce, ale nakonec k tomu nepřistoupila. Uvedla, že určitým přerodem by mohla být např. první menstruace, ale že jazykový materiál toto nedokládá. Nezralost dívky bývá tematizována zejména v lidových písních, mezník zde však nevidí. Doc. Saicová uvažovala o tom, že by určitým mezníkem mohla být připravenost na vztah a svatbu, zmínila také, že období nezralosti bývá u žen vnímáno jako kratší než u mužů.

Prof. Lenderová se dotázala, jakým způsobem je tradičně označováno dívčí dětství. Výraz *holka* byl vnímán jako pejorativní, v německých textech je neutrálnější výraz *Mädchen*. V češtině *děvčátko*. Studentka uvedla, že označení pro malou dívku (příp. dívku – miminko) nebylo příliš často používáno. Doc. Vaňková vzpomněla také nářeční rozdíl, tj. české *holka* a moravské *dcerka*.

14:55 Předseda komise ukončil samotnou obhajobu a komise zahájila neveřejné zasedání o klasifikaci obhajoby disertační práce.

15:00 Předseda komise seznámil studentku a přítomné s výsledkem obhajoby: komise hlasovala zdvižením ruky, počet členů komise: 5 – přítomno členů komise: 5 – kladných hlasů: 5, záporných hlasů: 0. Obhajoba disertační práce byla klasifikována: prospěla.

Zapisovatelka: Lucie Šťastná

Jméno a podpis předsedy komise:
prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.

Jméno a podpis dalšího člena komise:

DOC. PHDr. IVANA BOZDĚCHOVÁ, CSc.

